

МУЗЕЙНІ КОЛЕКЦІЇ

Микола Бендюк

МИСТЕЦТВОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ КОЛЕКЦІЇ ОСТРОЗЬКОГО МУЗЕЮ В ДОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Мистецька колекція Державного історико-культурного заповідника м. Острога є свідченням продовження традиції, яка існувала в нашему краї здавна. Якщо звернутися до історії колекціонування на території навколо Острога, можемо відмітити, що великих колекцій були при магнатських дворах по всій Волинні і в XIX ст. Ми знаємо про збірки в Млинові, Рівному, Славуті, Новомалині, Великих Межирічах, Городку, Кривині, Плужному, Острозі, Межирічі острозькому¹ тощо. Частина предметів з цих колекцій в майбутньому стала основою музеїних фондів.

Першим відкритим у 1865 р. на Волині вважається музей при Житомирській публічній бібліотеці². Існували музей й при церковних братствах та управліннях – «Волинське єпархіальне давньосховище» при церковно-археологічному товаристві в Луцьку та «Острозьке давньосховище». Зазвичай, «Волинське єпархіальне давньосховище» формувало свою збірку в наказовому порядку, вимагаючи від священиків привозити раритетні речі зі своїх церков. Натомість, «Острозьке давньосховище» почало формуватися завдяки пожертвам, наданим членами «Братства імені князів Острозьких». (рис. 1)

У 1909 р. за ініціативи інтелігенції міста Острога було утворене «Братство імені кн. Острозьких». Своєю метою воно визначало формування колекцій з предметів які належали князям Острозьким та їх оточенню. Також займалися збереженням, реставрацією, вивченням і популяризацією пам'яток острозької старовини. Потрібно відмітити що «Братство ім. князів Острозьких» практично взяло на себе частину обов'язків якими раніше займалось «Кирило-Мефодієвське братство», засноване ще у 1865 р. в Острозі. Поряд із шануванням пам'яті про князів Острозьких, кириломефодіївці опікувались питаннями освіти. Зі створенням «Братства ім. князів Острозьких» сфері діяльності частково роз-

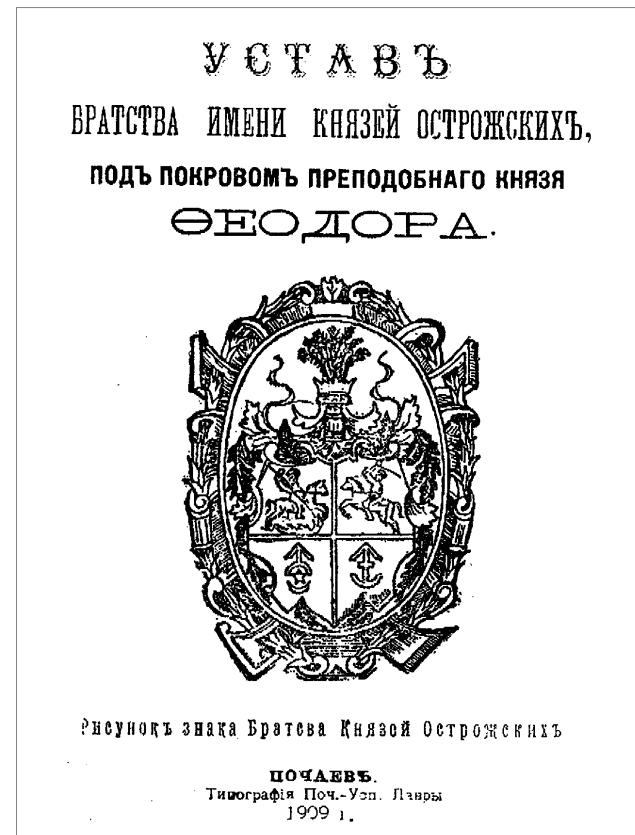

Рис.1. Устав «Братства ім. князів Острозьких». Титульна сторінка. 1909 р.

ділились, але так як людський ресурс в Острозі був обмеженим, тому й більшість братчиків належали до обох організацій.

У 1910 р. М. А. Тучемським, О. А. Фотинським та іншими братчиками створено братське давньосховище, яке і започаткувало формування музеїних колекцій (рис. 2). Крім речей у давньосховищі

Рис.2. М. Тучемський. Фото початку ХХ ст.

зберігалися світлини предметів, які належали родині князів Острозьких, але не могли бути придбані для давньосховища. Однією з таких є чаша з гербом князя Януша Острозького, яка зберігалася в Острозькому костелі³.

Зусиллями Братства було здійснено реставрацію Вежі Мурованої XIV ст. на Замковій горі в Острозі. 11(24) серпня 1916 р. в її приміщенні відкрився «Історичний музей Братства ім. князів Острозьких». На сьогодні це один із найбільших музеївих закладів України. (рис. 3)

Паралельно із реставрацією замку члени братства збирали експонати для майбутнього музею, зокрема, й картини. Ще в 1912 р. відомий колекціонер старовини барон М. А. Тіпольт передав, через Василя Шульгіна, в давньосховище відбиток з медалі В.-К. К. Острозького. У січні 1914 р. барон надіслав з Петербурга до музею «Братства» посилку з книгами, портретами та іншими матеріалами. В документі вперше слово «давньосховище» заміниться на «Музей братства». У каталогі «Братства імені князів Острозьких» також вказується, що до музею передано «невеликий портрет кн. К. I. Острозького виготовлений «знатоком древностей» бароном Миколою Аполлоновичем Тіпольтом»⁴. (рис. 4) В поясненні до портрета вказано, що він являє собою відбиток («снимок») з медалі, оригінал якої зберігається в Ермітажі. Очевидно, упорядники каталогу помилилися, неправильно атрибутувавши медаль князя Василя-Костянтина Острозького, яка і справді походить з колекції відомого петербурзь-

Рис.3. Острозький замок до реставрації.
Фото початку ХХ ст.

кого музею. Проте, не можна відкидати вірогідність того, що це була якась медаль чи портрет князя Костянтина Івановича, що до нашого часу не дійшла, тим більше, що є свідчення про існування такої медалі у Дерманському монастирі⁵.

Значною перешкодою в організації музею стали військові події, які розпочалися у 1914 р. Аж до 1916 р. в замку розташувався місцевий комітет Червоного хреста, який відкрив в декількох кімнатах верхнього поверху лазарет на 15 ліжок для поранених воїнів. Проте вже в наступному 1915 р., невідомим офіцером російської армії подаровано Братству ім. князів Острозьких портрет Костянтина Івановича Острозького (КН 947). (рис. 5)

Вперше цей портрет був опублікований в тому ж 1915 р. Павлом Балицьким та Костем Широцьким (під спільним псевдонімом Баладиженко) в «Иллюстрированой истории Галичины в кратких очерках-характеристиках»³.

Хоча в каталогі Братства імені князів Острозьких навпроти прізвища портретованого були вказані ініціали К. В. (тобто Костянтин Василь), однак в додатку до цього документа помилку виправлено. Зображену на картині людину однозначно був старший з двох Костянтинів, про що свідчить і напис у нижньому лівому кутку: «Константин кн. Острожский г[етман] в[еликий] л[итовский] 1279» (автор тексту знову допустив помилку неправильно відчитавши рік 1279 замість 1579). При надходженні до музею портрет був потертий в декількох місцях. Дубова рама і закріплена на ній церковна корона вказували на донаторський характер портрета й на те, що він прикрашив собою храм.

Можна припустити, що портрет може бути пізньою копією, виконаною із оригінального наструнного портрету із лаврського поховання і привезеного до Острога К. Широцьким. Проте, факт

Рис. 4. Граф М. Тіполь.
Фото початку ХХ ст.

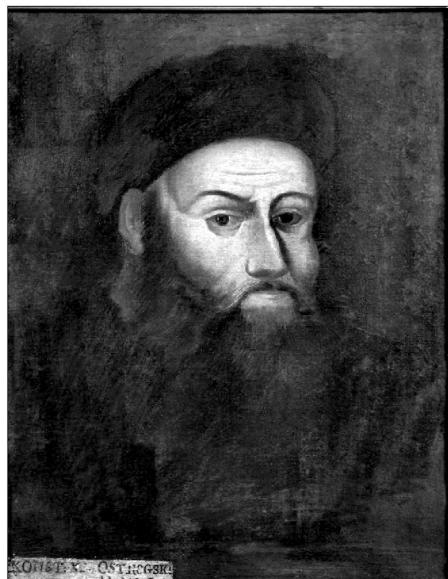

Рис. 5. Портрет князя Костянтина
Івановича Острозького. Полотно, олія;
1579 р.

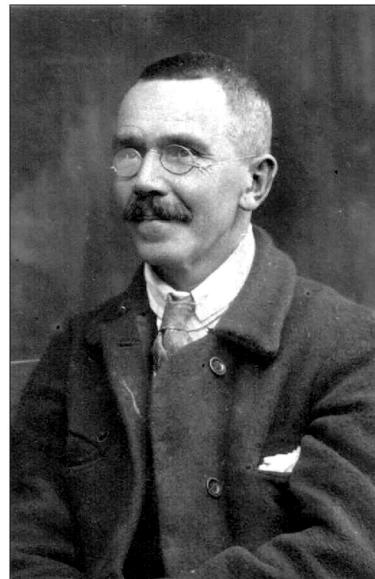

Рис. 6. Й. Новицький.
Фото початку ХХ ст.

того, що під час вступу до музею портрет вже був в не дуже добром стані, та ще й з короною на рамі (що вказує на донаторську функцію останнього), свідчить про раніше походження портрету і може відповідати зазначеній на ньому даті 1579 р.⁷

Будучи священиком, Михайло Тучемський очолював музей, але більшість часу приділяв основній роботі. Те ж саме стосується І. П. Івашкевича, який був мировим посередником, І. К. Окайомова – директора гімназії та А. Д. Нечая – інспектора народних училищ. У них усіх була робота, якій вони присвячували більшість свого часу. Ситуацію виправило те, що до Острога у 1917 р. повертається Йосип Владиславович Новицький, який практично очолює музей і це було основне місце його роботи. Збереглось чимало документів про діяльність Й. В. Новицького в музеї в 1919–1920 рр. Вони всі пов’язані з Острозьким революційним комітетом, який був створений у травні 1919 р. В зв’язку з тим що більшовики, під час захоплення Острога і встановлення там радянської влади, нищили багато раритетних речей відібраних в «буржуїв» не розуміючи їх значення, у червні того ж року «Острозький повітовий відділ народної освіти» запропонував створити «Тимчасовий повітовий комітет по охороні пам’ятників мистецтва і старовини», який очолив Й. В. Новицький. Комітет мав право на відбирання пам’яток старовини та мистецтва, якщо їм загрожувала неминуча загибель та знищення. Крім Й. В. Новицького до складу комітету входили ще три чоловіки: секретарем був обраний М. Струменський – завідуючий архівом Острозького історичного музею, П. Д. Доброчинський – завідуючий відділу стародруків, М. І. Цвікевич – завідуючим мистецької частини колекції⁸. (рис. 6)

За списком, який був складений 19 липня 1919 р., реквізиційний відділ Острозького ревкому передав для музею понад 577 експонатів. Серед них були картини, гравюри, книги, бронзові та фарфорові вироби та багато інших цінних речей⁹.

В середині 1919 р. Остріг захопили поляки, але вже у липні 1920 р. знову вступили червоні, і ревком відновив свою владу. В цей час Й. В. Новицький пише доповідну записку про те, що польські солдати викрали з музею 164 експонати. Вони винесли документи, підсвічники, монети, цінну медаль із зображенням К. К. Острозького та три старовинні картини¹⁰. У записці також вказується, що поляки повиламували двері, зламали замки в шафах і вітринах¹¹. (рис. 7)

23 липня 1920 р. в Острозі був знову створений Комітет по охороні пам’ятників старовини та мистецтва у складі археолога Й. В. Новицького,

Рис.7. Експозиція острозького музею.
Фото початку ХХ ст.

Рис.8. Д.Бичковський. Фото початку ХХ ст.

викладача історії жіночого училища – Д. І. Бичковського, та викладача історії чоловічої гімназії – Е. І. Левицького¹². (рис. 8)

Комітет продовжував поповнювати колекції музею новими експонатами. У вересні 1920 р. з Новомалинського замку передали в музей цінні рукописи, статуї та три гармати¹³. З листа Новицького в ревком ми дізнаємося, що музей був наповнений 3246 експонатами, серед яких були картини, церковні речі, старовинні меблі, рукописи, ікони і стародруки. Поповнення колекції відбувалося завдяки відбору експонатів зі складів, в яких були накопичені цінності з реквізованіх шляхетських маєтків. Так, в каталозі давньосховища є свідчення про відбір експонатів із ревкомівських складів Славути, Плужного¹⁴, Новомалина. (рис. 9)

В другій половині вересня 1920 р. Остріг знову захопили польські війська. Після перевірки давньосховища, наказом воєводи Я. Кжаковського музей в Острозі був зачинений, а Йосип Новицький звільнений з формулуванням «за безгосподарість»¹⁵.

До кінця колекції острозького музею в цей час опікувалась Волинська духовна консисторія. Зберігся лист з Кременця в якому консисторія намагалася добитися повернення в давньосховище експонатів

незаконно забраних шкільним інспектором Сегейко¹⁶. (рис. 10)

В цей же час із музейних фондів були відібрані і роздані назад власникам картини й предмети старовини, експропрійовані (а точніше – пограбовані) більшовиками під час захоплення Острога та району в попередні роки. Опіку над музеєм взяло на себе «Товариство друзів музею імені князів Острозьких», яке очолював голова магістрату. Проте дане товариство працювало не довго, музей передали під нагляд працівнику магістрату – пану Куніцькому¹⁷. У травні 1925 р. за музеєм став наглядати пан М. Шиманський. (рис. 11)

Як вже зазначалося, Йосипа Владиславовича звільнили з роботи, тому він вирішив створити свій власний музей. Реалізувати це йому вдалося в приміщенні будинку, що належав на той час «Російському благодійному товариству» і був розташований біля його житла¹⁸. У своєму власному «Русском музее» він пропрацював до другого приходу більшовиків у 1939 р.

Експонати зі свого музею Й. Новицький продав до острозького музею вже у 1940 р. Серед переданих експонатів числиться три антимінси, відтиснуті з граверного кліше на полотні в 1730–36 рр., 19 ікон та портретів, також металевий бюст Олександра II. Правда в іншому варіанті опису предметів проданих до музею вже числиться 3 портрети, 10 старовинних ікон написаних на міді та полотні, та велика ікона святого Миколая XVII ст. в різьблений рамі. Виокремивши образ св. Миколи Й. Новицький, мабуть, вказував на те що ікона написана на дереві. Якщо говорити про три портрети із колекції Новицького то думаю що до них можемо віднести портрет Станіслава Єловицького (КН 1383) (мабуть походженням із оженинського маєтку шляхтича), натрунний портрет Яна Ротаріуша¹⁹ (КН 1376) (рис. 12) (можливо походить із каплиці на католицькому кладовищі, тим більше що в переліку предметів проданих до музею значиться «Опис

Рис.9. Скульптура «Мудрість перемагає смерть»
авт. Г.Тругарт. Бронза, ліття. XIX ст.
Походить із маєтку с. Плужне.

Рис. 10. Фасад острозького замку.
Фото 20-х років ХХ ст.

міста Острога 1708 р. з підписом Яна Ротаріуша), та портрет католицького єпископа (КН 5482). Якщо говорити про ікони, то на полотні не можливо ідентифікувати про які із них йдеться, а на мідній пластині в острозькому музеї зберігається ікона св. Федора кн. Острозького (КН 5257), та невелика картинка, яка належить пензлю школи П. Рубенса, «Сцена біля фонтану» (КН 130). Ікона Федора Острозького потрапила до музею ще до 1922 р., і залишається лише «Сцена біля фонтану». Хоча «Сцена...» школи Рубенса це далеко не ікона, але вона могла бути в числі тих 10 старовинних «ікон» Новицького?

В числі предметів проданих до музею Новицьким числиться й ажурний металевий ліхтар висотою 90 см. і шириною в 50 см. (в іншому варіанті вказується 1м. на 50 см.). В дужках вказується що світильник 17–18 ст. виготовлений в мавританському стилі і походить із замку князів Острозьких? На сьогодні вважалося що цей світильник Йосип Владиславович приніс до музею із острозької синагоги, після розстрілу Євреїв у 1941 р. Як бачимо ліхтар потрапив до музею за рік до трагічних подій і не може належати єврейській общині. У фондані музею є два подібних ліхтарі і один із них може походити й з синагоги. Також згадується поштова дерев'яна скринька 18 ст. обкована металом. (Ця дерев'яна кругла скриня зберігається у фондах заповідника).

У 1938 р., в журналі «Ziemia Wołyńska» була опублікована стаття директора Луцького музею Яна Фітцке «Музей князів Острозьких Польського краєзнавчого товариства в Острозі і зауваження на тему музейної політики на Волині»²⁰. У ній автор, висловлюючи пропозиції щодо побудови музейної експозиції, радить розмістити колекцію ікон та культових речей у двох залах верхнього поверху, що підтверджує наявність іконопису в музеї ще до продажі Йосипом Владиславовичем образів зі своєї збірки. Проте ікон було небагато.

Рис. 11. Й.Пілсудський після відвідування острозького музею. Фото 20-х років ХХ ст.

Рис.12. Портрет Я.Ротаріуша. Автор невідомий.
Мідь, олія. 1710 р.

Частина дослідників вважає що зі старих музеїних фондів з предметів іконопису збереглись лише ікона «Св. Параскева з житієм» XVIII ст. (№ КН-6905) та картина-ікона «Марія Магдалина покутниця» пензля Ф. А. Бруні (№ КН-6371)²¹.

Ікона св. Параскеви, спочатку, вірогідно, походить із Параскево-Пятницької церкви м. Острога, іде мала б бути храмовою. Потім, після пожежі, мала б перейти до Богоявленського собору, а вже звідти потрапити до музею. Ярослава Бондарчук припустилась помилки базуючись лише на записах зроблених завідуючим фондами О. Фрідріхом. В книзі вступу фондівик у 1977 р. записав цю ікону і зазначив, що ікона походить із старих фондів. На той час вже була записана в книгу надходжень більшість ікон що були передані до музею ще у 1963 р., тому й прозвучала така інтерпретація походження образу св. Параскеви. Фактично збірка іконопису музею почала активно формуватись лише в 1963 р., коли, після закриття Острозького Богоявленського собору, до музею було передано близько сімдесяти ікон, і в подальшому ікони потрапляли до музею завдяки експедиціям, що проводили наукові співробітники²².

Рис. 13. Ікона Марія Магдалина.
Автор Ф.Брунні.
Полотно, олія. 1830-ї рр.

Рис.14. Портрет С. Малаховського.
Полотно, олія. XVIII ст.

CONSTANTINUS DUX IN OSTROG
IN TARNOW
Я.Сваричевський. Портрет кн. Василя-Костянтина Острозького. Автор Я.Сваричевський. Полотно, олія. 1883 р.

В пояснівальній записці Й.В. Новицького²³ з приводу ікони Марії Магдалини зазначається, що картина «Марія Магдалина» походить з Кирило-Мефодіївської церкви м. Острога. Туди вона потрапила завдяки Лідії Шевич, яка була сестрою графині Блудової і подарувала картину до училищного храму в 1896 р. Йосип Владиславович роз'яснює, що цю картину написав художник з Петербурга М. Бруні у 1830-х рр., а до музею картина потрапила в 07.07.1945 року. Новицький озвучує цікаву історію, пов'язану із цим полотном. Спочатку члени Кирило-Мефодієвського братства відмовилися розміщувати цю картину в церкві, аргументуючи тим, що це не ікона, бо навколо голови Марії Магдалини немає німба. Полотно тримали в житловій кімнаті, і тільки після прохання учениць школи, картину розмістили в церкві біля правого кліросу. Далі в записці йде пояснення, що ікона ніяк не може бути походженням із капуцинського монастиря, бо сам кляштор був закритий ще в 1830 році, а графиня Блудова створила в монастирських приміщеннях школу лише в 1868 році. Мабуть, записка Новицького стала результатом вимог католиків віддати їм ікону «Марія Магдалина». (рис. 13)

Й. Новицький, піпучи довідку, помилився, і атрибутував ікону М. Бруні. Він не знав, або вдавав що не знав, що в Кирило-Мефодієвській церкві зберігалися ікони декількох художників Бруні. Так, більшість ікон дійсно належала академіку Миколі Бруні. Але якщо ми говоримо про ікону «Марія Магдалина», то необхідно відмітити, що вона належить пензлю діда Миколи – Федору Антоновичу Бруні і дійсно датується 1830 роками.

Кирило-Мефодієвська церква припинила своє існування ще у міжвоєнний час: „13 марта текущего (1931) года местные административные власти

в Остроге передали спорное здание церкви католическому духовенству, причем вместе с церковью передана значительная часть церковного имущества”. Тобто, церква стала підпорядковуватись польській «Державній учительській семінарії». Ікона із зображення Марії Магдалини також лишилась, вже в семінарському костелі. І лише після приходу до Острога радянської влади в 1945 році, Новицьким була забрана до музею.

Як зазначалось вже вище, багато експонатів до давньосховища потрапило завдяки діяльності «Кирило-Мефодієвського братства», яке діяло в Острозі задовго до «Братства ім. князів Острозьких». Ще у 1862 р. в місті засновується «Кирило-Мефодієвське братство» і при ньому відкрито жіночо гімназію, сиротинець і пансіонат для малолітніх учениць, притулок для воїнів-калік, дитячий лазарет, будинок для мандрівних богомольців²⁴. Братство існувало за рахунок пожертв громадян, імператорського двору та високопоставлених фамілій.

Це, в свою чергу, дозволило створити в Острозі крім історичного ще й мистецьке середовище. Логічно, що в самому Острозі поступово зібралося певна кількість людей, які були зацікавлені у відродженні слави князів. Було декілька художників, причетних до увіковічення історії Острога у XIX на поч. ХХ ст.– Яків Сваричевський, Лев Пігулевський, Флор Гудов, А. Тучемський, Владислав Жолтовський, Василь Авер'янов.

До популяризації княжої родини Острозьких та створення копій з портретів князів не тільки в Острозі, а й по всій Україні, стала публікація П. Кітіциним фотографій з образів князя Василя-Костянтина та його дружини Софії Тарновської у журналі «Київська старовина»²⁵.

Портрети віднайшов П. Кітіцин в замковій галереї Сосновських, яка знаходилась у селі Новомалин²⁶. Ось як звучить повідомлення: «Прилагаемый портрет отыскан в бывшей галлереѣ князей Вишневецких (тут помлика, треба – Сосновських М. Б.), въ д. Новомъ Малинѣ, Острожского уѣзда, Волынской губерніи, одним из сотрудников нашихъ, П. А. Китицинымъ, которому мы также обязаны доставленiemъ дав возможности получить съ этого портрета точную фотографію и копію масляными красками. Подлинникъ портрета, судя по обгнившей надписи и виѣшнему его виду, несомнѣнно современный или весьма близкій ко времени лица, на немъ изображенномъ».

Говорячи про портрет Софії Тарновської, автор наголошує: «Предоставляя археологамъ разобрать и изслѣдовати всѣ эти „златоглавы, среброглавы“ и другія части наряда, мы замѣтимъ только, что въ сходствѣ портрета, заимствованного изъ той-же галлереи князей Вишневецкихъ? (Сосновських М. Б.), не можетъ быть никакого сомнѣнія. Видѣвъ подлинникъ его, принадлежащій теперь А. М. Лазаревскому, мы пожалѣли о томъ, что снятая прежде очистки портрета, фотографія не могла схватить замѣчательно тонкой истройной фигуры княгини, какая явственно видна на подлинникѣ портрета».

Можливо, з Новомалина походить ще один портрет князя Костянтина Івановича Острозького, який був пізніше надрукований²⁷ Р. Афтаназі, а до того ще Михайлом Грушевським в «Ілюстрованій історії України-Русі»²⁸. В Новомалинському замку також зберігалися портрети Михайла Корибута Вишневецького, маршалка Чотирілітнього сейму Станіслава Малаховського²⁹ та Яреми Вишневецького³⁰. (рис. 14)

Дослідження колекції Новомалинського замку стали можливими завдяки діяльності «Кирило – Мефодієвського братства», та опублікованим листам М. Максимовича до графині А. Блудової, де шануваний історик розглядав генеалогію та діяльність представників цього князівського роду³¹. Наукове опрацювання життедіяльності Князів Острозьких переросло і в мистецтвознавче русло, яке в, свою чергу, посприяло популяризації зображень княжої родини у творах образотворчого мистецтва. Отож, перейдемо до переліку художників і аналізом їх діяльності дотичної до популяризації острогіані, яка частково осіла в колекції острозького музею.

Яків Сваричевський – викладач живопису в Острозькій гімназії в к. 19 – поч. 20 ст. Написав серію копій з портретів князів Острозьких. Підписна копія портрету князя В.-К. Острозького в колекції острозького музею (КН 946), яка датується 1883 роком, тоді ж коли було опубліковано портрет³². Сваричевський робив копію портрету не з ілюстрації, а ще під час перебування полотна в Новомалині, до вивезення Кітіциним картини до Києва. Підтвер-

дженням може служити той факт, що кольорова палітра, використана художником, наблизена до потемнівші старих полотен і явно виконана ще до розчистки оригінала, а також напис що знаходиться в низу картини: «Копія съ оригін[ала]: наход[ится]: въ гал[ереи]: Т. Сосновского въ Ново-малине. Писал учи[тель]: Остр[ожской]: прогимн[азии]: Сварачевский 1883 г.». У 1883 р. ще одну копію з новомалинського портрета на замовлення професора П. О. Терновського виконав художник Я. Ф. Сваричевський, у 1884 р. вона була передана до Церковно-археологічного музею при КДА (ЦДІ-АУК. Ф.1396, спр.19, арк.65, спр.30, арк.24) і нині зберігається в Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику (85x64 см.), (П-151). (рис. 15)

Яків Сваричевський писав не тільки портрети князів Острозьких, але й інших вельмож. Так в Інституті рукописів Національної бібліотеки ім. Вернадського зберігається лист Я. Сваричевського до Адама Мелешка-Мелишкевича, датований 29 травня 1879 року з Острога³³. Приближний зміст листа такий: «...якщо хочете, то я вам намалую портрети кн. Яблоновських» і, як підтвердження, додається графічні зображення князів в профіль³⁴.

Авторству Сваричевського належить портрет Раїни Вишневецької, написаний у 1884 році, що нині зберігається в Національному музеї України в місті Києві. Цей портрет виконаний на замовлення і, можливо, без відповідного оригінального портрету із якого автор міг би зробити копію. Тому, на мою думку, Сваричевський використав портрет Beati Костелецької як основу для написання одягу портретованої. Риси обличчя, припускаю, написані із когось з реальних сучасниць художника. На сьогодні склалася така ситуація, що мистецтвознавці взоруючи один на одного датують портрет Раїни Вишневецької XVII ст.³⁵, зовсім не звертаючи увагу на атрибуцію його пензлю Я. Сваричевського, підпис якого стоїть на звороті портрету.

Існує інформація, що при храмі Параскеви-П'ятниці в Острозі деякий час існувала школа (шкілка), в якій, можливо, викладав Сваричевський. Він також проживав у будинку, який належав вище названій церкві³⁶.

Флор Гудов

Гудов Флор Юхимович викладач живопису в училищі ім. графа Д. Блудова, також викладав в Острозькій гімназії. Про Гудова, поки що, не вдалося зібрати багато матеріалу. Його спадкоємці виїхали з Острога до Львова і вивезли з собою всі картини та документи, що стосуються Флора Юхимовича. В острозькому музеї залишилася тільки одна картина художника – це портрет монаха³⁷. В каталогі «Братства» згадується портрет кн. Федора Острозького, написаний за 5 рублів золотом вчителем братства Гудовим у 1915 році³⁸ (розмір

16,5x26,5). Та портрет Олександра Острозького авторства Гудова 1915 року (розмір 19,5 x24).

Можливо, пензлю Гудова належить портрет князя Олександра Острозького, що знаходитьться експозиції острозького музею (КН 6622). Цей портрет був подарований «Кирило-Мефодієвському братству» братчиком Олександром Івановичем Тарнавським.

Владислав Жолтовський

Владислав Жолтовський народився 2 квітні 1898 року. В острозькому музеї зберігається портрет Анни-Алоїзи Ходкевич його авторства, написаний акварельними фарбами (НДФ 5509). Жолтовський подарував цей портрет в острозьке давньосховище в 1922 р. Також Владислав написав портрет Януша Острозького олійними фарбами у тому ж 1922 році з оригінала, який знаходився в костелі. Зараз в експозиції знаходитьться портрет із костелу (КН 916), а у фондах копія виконана, можливо, В. Жолтовським (розмір 17x24). В каталогі Братства вказується що станом на 1922 р. він був студентом академії мистецтв в Варшаві. З 1926 по 1928 рр. Владислав навчався в Державному інституті ручних робіт у Варшаві, після закінчення якого працював в Острозькій гімназії. Був одружений на доньці Флора Юхимовича Гудова³⁹.

А. Тучемський

В каталогі Братства згадується портрет Гальшки Острозької: рисунок вугіллям, виконаний студентом А. Тучемським у 1916 році, та картина «Єзуїтський колегіум з будинком архіерея», написана олійними фарбами як копія з оригіналу 1779 року, написана А. Тучемським у 1910 році, і подарована «студентом Тучемським» у 1913 році. На сьогодні в ОДІКЗ збереглась картина «Руїни Єзуїтського колегіуму» (КН6704), але авторства В. Авер'янова. Робота Тучемського не збереглась, як і портрет Гальшки Острозької. А. Тучемський був сином засновника «Братства ім. князів Острозьких» отця Михайла Тучемського.

Василь Авер'янов

У каталогі Братства ім. князів Острозьких⁴⁰ згадується акварельний портрет Костянтина Івановича Острозького, намальований Василем Авер'яновим у 1915 році.

Василій Костянтинович Авер'янов закінчив Строганівське училище технічного малювання. В Острозі працював вчителем малювання та чистописання з 15 грудня 1895 р.⁴¹ Сам художник був доволі посереднім як живописець, але він також працював й над портретами князів Острозьких⁴².

Цікава деталь, що В. Авер'янов намалювавши портрет із підписаної гравюри (авт. А. Maurin), де зображені Костянтина Івановича Острозького, назвав свого портретованого – Федором Даниловичем Острозьким і дата стоїть 1910 р. В колекції ОДІКЗ зберігаються два подібних портрети, виконані не дуже вдалим художником, один, як вже згадува-

лось попередньо, підписний, авторства Авер'янова, тільки зображеній названий Федором і дата стоїть 1910 р., другий портрет такий самий і також невисокої живописної якості виконання. Мабуть, цей другий, але вже як портрет Костянтина Івановича, числився в каталогі Братства.

Як вже згадувалося вище живописну роботу «Руїни єзуїтського колегіуму» приписують пензлю Василя Авер'янова (КН6704).

М. Цвікевич

В каталогі також згадується акварельний портрет кн. В. К. Острозького, скопійований М. Цвікевичем у 1921 році з картини Матейка⁴³. М. І. Цвікевич – завідуючий мистецької частини колекції братського давньосховища, викладач історії чоловічої гімназії. Про живописні особливості портрета сказати нічого не можемо, портрет не зберігся до наших днів. Судячи з того, що Цвікевич був істориком, а не художником, мабуть, портрет був не високої якості.

Тіполь Тимофій Миколайович

В інвентарі острозького давньосховища згадується невеликий портрет кн. В.–К. Острозького (в описі К.І.О.) виготовлений «знатоком древностей» бароном Миколою Аполлоновичем Тіпольтом⁴⁴. В поясненні до портрета сказано, що він являє собою «снимок» з медалі, що знаходиться в Ермітажі. Подарував «портрет» братству барон ще в 1912 році за посередництва В. Шульгіна. Мабуть, цей портрет все ж таки гіпсова копія з аверсу ермітажної медалі В.–К. Острозького. В поясненнях автором записів вказано, що на зворотній стороні медалі є зображення герба князя, але в братському давньосховищі оригіналу медалі немає. Згадуються також гравійовані портрети подаровані Тіпольтом давньосховищу, серед яких і портрет Костянтина Острозького.

Теофіл Копистинський

Ще одним художником, який займався популяризацією осіб із роду князів Острозьких, але вже у Львові, був Теофіл Дорофійович Копистинський (1844–1916 pp)⁴⁵. І хоч робіт цього художника в острозькому музеї немає, вважаю за необхідне згадати Т. Копистинського в цій статті.

Першим був написаний портрет князя Василя-Костянтина Острозького у 1886 році. За основу для написання портрету Теофіл Дорофійович взяв ілюстрацію із журналу «Київська старовина»⁴⁶. Звичайно, що художник бачив лише чорно-біле фото і кольори вже вгадував та відтворював сам⁴⁷. Тому вони в колористичному плані так кардинально відрізняються від усіх копійних портретів, які писалися із найдавнішої копії, що походила із Новомалинського замку.

Наступним був портрет князя Костянтина Івановича Острозького зі збірки Львівського історичного музею (інв. № Ж-1533). І ще один портрет

Рис. 16. Портрет кн. Костянтина Івановича Острозького (помилково Данила Острозького) Автор В.Авер'янов. Грівюра авторства А.Маурін. Полотно, олія. 1910 р.

Рис.17. Портрет Август III Сильний. Полотно, олія. XVIII ст.

князя Костянтина Острозького у виконанні Копистинського, зберігається в колекції Івана Гончара⁴⁸.

Детальніше про портрети князів Острозьких в творчості Теофіла Копистинського можна дізнатися зі статті вміщеної в Острозькому краєзнавчому збірнику за № 7⁴⁹.

Каталоги давньосховища (додаток)

В острозькому музеї зберігається каталог предметів, які знаходилися в давньосховищі «Братства імені князів Острозьких» і згодом перейшли до музею. Каталог складається із двох книг, які частково дублюють одна одну і писалися вони практично одночасно з 1918 по 1922 роки. Перша частина – це каталог предметів (НДФ 5851), в другій книзі поряд із предметами також є опис книг та документів (КН 26984). Ця стаття в основному написана із використанням каталогу, тому є необхідність дати каталоги з переліком творів мистецтва, зазначених у ньому, а також прокоментувати та атрибутувати за можливістю. Обчислення розмірів вказується у вершках та аршинах. З каталогу вибрані тільки найцікавіші твори мистецтва які можна атрибутувати, тому й нумерація йде не послідовно, а так як прописано в каталогі.

Каталог «Братства ім. кн. Острозьких», перша частина ОДІКЗ НДФ 5851

- Портрет князя Костянтина Івановича (в каталогі К.В.), в лівому низу напис Константин кн. Острожский ГВЛ (Гетьман Великий Литовський) 1279 (1579) (КН 947). При надходженні до музею портрет був потертий в декількох місцях, в дубовій рамі та з церковною короною закріпленою на рамі, (що вказує на донаторський характер портрету і те що він знаходився в церкві). У книзі вказано, що портрет

був подарований російським офіцером у 1915 році. [Розвідку про цей портрет див. вище].

- Портрет Анни-Алоїзи Ходкевич 7,5x11 (33x48,4 см.), написаний акварельними фарбами, подарунок студента академії мистецтва у Варшаві В. Жолтовським, 1922 р. (НДФ 5509). [Тут і далі одиниця вимірювання «вершок» – міра довжини, близько 4,4 см, поряд вказуються розміри в см. М.Б.].
- Картина «Єзутський колегіум та будинок архієрея», написана олійними фарбами як копія з оригіналу 1779 року, написана А. Тучемським у 1910 році. Розмір 13x18 (57x79 см.). Подарована студентом Тучемським у 1913 році [Не збереглась. В музеї зберігається робота «Руїни Єзутського колегіуму» авт. Авер'янов].
- Портрет кн. Федора Острозького, написаний за 5 рублів золотом вчителем братства Гудовим у 1915 році. Розмір 16,5x26,5. (72x114,5 см.) [Не зберігся].
- Фото В. К. Острозькій з олійного портрету, що зберігався в Новомалині. Фотограф Грейс, що мав ательє в Острозі у 1916 році.
- Акварельний портрет Костянтина Івановича Острозького, намальований з мініатюри, виконаний В. Авер'яновим у 1915 році. Розмір 14x21 (61,5x92,5 см.) [В. Авер'янов намальувавши портрет із підписаною гравюрою (авторства А. Maurin), де зображені Костянтина Івановича Острозького, назвав «свого» князя Федором Даниловичем Острозьким і дата стоїть 1910 р. В колекції ОДІКЗ зберігаються два подібних портретів виконані не дуже вдалим художником, один підписний авторства Авер'янова, тільки названий Федором і датою 1910 р., другий портрет такий же самий і також невисокої живописної якості виконання. Мабуть, цей другий, але вже як портрет Костянтина Івановича числиться в каталозі «Братства»]. (рис. 16)
- Портрет князя Вишневецького «личность в красной одежде, масляными красками», олія, 18x20, поступив

Рис.18. Портрет Анни Оржельської.
Полотно, олія. XVIII ст.

Рис.19. Портрет Дмитра Сан-
гушка. Полотно, олія. XVIII ст.

Рис.20. Портрет Беати Косте-
лецької. Полотно, олія.
Поч. XVII ст.

у 1916 році. [Можливо, мається на увазі портрет «Невідомого в червоній шубі» (КН 1375), в перерахунку з вершків на см. виходить 80x90 см.) Якщо це «Портрет невідомого в червоній шубі» то він ніяк не може бути походженням із Славути і навряд чи з Новомалина, як вказують дослідники історії портрету⁵⁰. В 1916 році ще не було більшовицьких погромів, тому цей портрет цілком міг бути переданий із Межиріцького монастиря братському давньосховищу. Станіслав Кардашевич⁵¹ згадує, що в Межиріцькому монастирі зберігався портрет знаменитого секретаря князів Острозьких Богдана Сусло. Існує припущення, що портрет «Невідомого в червоній шубі» належить Б. Сусло⁵².

- 26 Картина «Буря на морі» худ. Пілатті, олія, поступила в музей із «советських» складів по обміну в 1919 р. [Не збереглася. Ця картина і наступні два портрети підписані як обмін із «советських» складів із «Советского союза». Імовірно, що обмін припадає на той час, коли Остріг був окупований польськими військами і Новицькому доводилося вести переговори із представниками радянської влади. Можливо, мається на увазі місто Славута, колекцію князів Сангушків].
- 27. Портрет Август III Сильний, олія, 15x24 (66x105,5 см.) (КН 1380). Обмін із Радянським Союзом. [В книзі вступу зазначається можливість авторства художника Менга]. (рис. 17)
- 28. Портрет Анни Оржельської (КН 1381). Обмін із Радянським Союзом. (рис. 18)
- 33. Портрет князя Радзивіла «Сиротки», внука князя В. К. Острозького. В 1915 році передав студент А. Тучемський, син М. Тучемського. [Не зберігся].
- 38. Портрет пані Кордишевої, уродженої Горохольської, підчашої Брацлавської 1770 року. 16x21 (70,5x92,5 см.). Полотно в поганому стані, є дірки з обох сторін біля рук зображені. Передав до музею у 1916 році М. Тучемський. [В книзі вступу за номером (КН 1373) рукою О. Фрідріха зазначено що портрет «Невідомої в костюмі Клеопатри» може бути портретом Кордишевої-Горохольської, або

Анни Яблоновської. За останніми даними портрет (КН 1373) атрибутовано польській акторці Гелені Моджиєвській⁵³. В даному випадку фондовик помилився, цей портрет Моджиєвської не може бути тим портретом пані Кордишевої про яку йде мова в каталогі давньосховища].

- 39. Донька Горохольської портрет, олія, XVIII ст., вже в музеї був пошкоджений шаблею більшовиків у 1916 р., але відреставрований Жолтовським у 1922 році. Передав до музею ще в 1916 році М. Тучемський. [Не зберігся].
- 40. Пейзаж Кащевського «Через ліс по (зрубах)» олія, 1854 рік, 9x11(39,5x48,5), із советських складів 1920 р. [Й. Новицький обміняв його на якісь інші експонати].
- 42. Портрет Дмитра Сангушка олія, 14x23 (61,5x101 см.), (Із советських складів 1920 р.) (КН914). [Можливо з міста Славута, колекція кн. Сангушків]. (рис. 19)
- 43. Портрет І. Гжельської олія, 1870 року, розмір 15x19 (66x83,5 см.) № 727, (із советських складів 1920 р.). [Не зберігся].
- 47. Портрет Беати Костелецької, сказано, що це копія із костелу в Острозі, яка була куплена у 1922 році (згідно касової книги місцевого куратора), розмір 17x24 (75x105 см.). [Портрет Беати Костелецької який сьогодні знаходиться в експозиції ОДІКЗ є копією XVII ст. (КН 915), можливо була ще й інша копія XX ст., яка до нашого часу не збереглась. Невідомо чи оригінал, про який вказано що з нього робилась копія, знаходився в острозькому костелі. Після слів «копія с портрета в костелі» стоять прочерк і потім додписано «в Остроге】. (рис. 20)
- 48. Портрет Олександра Острозького авторства Гудова 1915 р. розмір 19,5 x24 (86x105 см.). (КН 6622). (рис. 21)
- 49. Портрет Януша Острозького олійними фарбами малював В. Жолтовський у 1922 році з оригінала, який знаходився в костелі. [Зраз в експозиції знаходитьться портрет із костелу (КН 916), а у фондах копія виконана В. Жолтовським], розмір 17x24 (75x105 см.)] (рис. 22)

Рис.21. Портрет Олександра Острозького. Автор Ф.Гудов. Полотно, олія. 1915 р.

Рис.22. Портрет Януша Острозького. Автор невідомий. Полотно, олія. XIX ст.

Рис. 23. Г.Тругарт. Фото XIX ст.

50. Князь К. І. Острозький, копія з мініатюри в Петербурзі, Ермітаж. 1915 р. [Мабуть, мається на увазі копія з медалі].
51. Акварельний портрет князя В. К. Острозького, скопійований художником М. Цвікевичем у 1921 році з картини Матейка. 4,5x7 (20x31 см.). [Не зберігся].
52. Картина «Колегіум Єзуїтів», олія, 9x13,5 (40x60 см.). Передав Новицький у 1919 році. [Не збереглась].
53. Картина «Колегіум Нобіліум» в дужках «Капуцинський монастир»?, олія, 9x13,5 (40x60 см.). Передав Новицький у 1919 році. [Не збереглась].
54. Портрет Гальшки Острозької, рисунок вугіллям, виконаний студентом А. Тучемським із картини Я. Матейка у 1917 році. 5x6,5 (22x28,5 см.). [Не зберігся, зараз в експозиції музею виставлена копія виконана Л. І. Спаською в техніці пастелі].
55. Стіл в стилі Людовіка XVI (ампірний) [так в тексті.– М.Б.] зелений з золотим орнаментом. Походить з Новомалина, переданий більшовиками у 1920 році. [Не зберігся].
56. Стіл з восьмигранною кам'яною стільницею часів Катерини II. Передав Тучемський 1916 р. [Не зберігся].
57. Маленька горіхова шафа. Передав Тучемський 1916 р. [Не збереглась].
58. Стіл великий, розкладний на шести ногах, виготовлений із вільхи. Подарований в 1914 році маршалом Борисовим. [Не зберігся, є лише фотографія стола в інтер'єрі замку].
59. Кафедра дубова не полірована на підвищенні. Матеріал на виготовлення подарував імператор Микола II в 1914 році. Розмір 1,5x1 аршин. (107x71 см.) [Аршин – одиниця довжини дорівнює 71,12 см]. Кафедра від початку знаходилася в Острозькій гімназії, а на сьогодні слугує підставкою під ікону Благовіщення XV ст. Тут і далі вказується, що матеріал (дуб) на кафедру та стінні шафи надав цар Микола II, а матеріал на двері – «удел».
60. Два стільця в стилі «королеви Єлизавети» з твердим сидінням. Поступили в музей у 1915 році. [Є в експозиції].
61. 12 стільців із плетеними спинками. Купленні М. Тучемським в 1916 р. [Є в експозиції].
65. Крісло фотель з білою оббивкою. Ізsovєтських складів. 1920 р. [Знаходиться в фондах].
74. Таріль велика з червоним краями на якій написана сцена зустрічі короля Яна III. Корецька мануфактура. Поступила ізсовєтських складів у 1920 році.
79. Богиня Атена, (Мінерва?) скульптура Карло Альбачіні. Привезена з Новомалина від Довгела після розгрому палацу більшовиками в 1920 р. Голова і руки відбиті, на голові побитий шолом. (КН1371).
81. «Римлянин», «резьба древняя, фаянс» напис на скульптурі «domicanus». Привезено з Новомалина, або з Межиріцького монастиря. 1920 р.
82. Святий, різьблення, дерево. З книгою і без руки. Висота 2,5 аршина. 1920 р. Новомалин.
83. Святий в римському одязі. Різьблення, дерево. Висота 2,5 аршина. 1920 р. Новомалин.
90. Ростова фігура хлопця. Передана із «совєтських» складів в 1920 році. [«Невідомий ранньохристиянський мученик»] (КН 4735).
84. Таріль фаянсова, паризька фабрика із намальованою Венерою. Належала Борисову, передав Новицький в 1920 році із «совєтських» складів.
93. Чотири залізні лави, викопані на Замковій горі. 17 ст. [Не збереглися].
95. Скульптурна композиція «Мудрість» (Сова на книзах), походить із палацу графа Тишкевича із Пружного. (КН 4780). (Про скульптурну композицію див. вище). Сказано, що зіпсували скульптуру селяни, а в музей передав студент Андреєв в 1918 році. [Автор – французький скульптор Георг Тругард (Georges Trugard). Народився в Руані, 28 вересня, 1848 року.

Рис. 24. П'ятисвічник. Автор Л.Фріделянт. Латунь, ліття. 1575 р.

Рис. 25. Портрет дівчини на тлі підвісника. Автор М. Врубель. Полотно, олія. Поч. ХХ ст.

Рис.26. Ікона Преподобного кн. Федора Острозького. Автор невідомий. Металева жерст, олія. XIX ст.

У 1883 році працював над оформленням фасаду готелю Judic в Парижі. Помер 1904 р. Пам'ятник на могилі скульптора увінчаний бронзовим бюстом роботи скульптора Ardignac]. (рис. 23)

101. Кам'яне різьблення із порталів Богоявленського собору, викопане на замковому подвір'ї в 1914 році. [Можливо що скульптура Лежачий лев XVI ст. (КН 19872) та барельєф Дракон XIV ст. (пісковик) теж знайдене на території острозького замку, хоч вважається що привезено їх з Новомалина].
102. Бюст римського царя (Олександр Македонський) Походить із Новомалина 1920 р. [На сьогодні невірно атрибутується Томашу-Оскару Сосновському, підпись на погрудді відсутній. Припущення будеться тільки на тому що скульптура привезена з Новомалина⁵⁴].
108. Корінь-фігура. Скульптура вирізана з кореня ялівця. Передав Й. Новицький в 1920 р.

*Опис давньосховища
«Братства ім. кн. Острозьких».
КН 26984, друга частина*

1. Острозька Біблія 1581 року, подарована землевласником з Гощі А.Д. Золотницьким⁵⁵ у 1891 році.
2. Латунні п'ятисвічники, передані Волинським давньосховищем 1907 році⁵⁶. На сьогодні в колекції ОДІКЗ знаходиться лише один з номером (КН 1368). (рис. 24, 25)
3. Ікона Преподобного кн. Федора Острозького, була подарована Києво-Печерською лаврою у 1907 році. Написана на міді⁵⁷. (КН 5257). (рис. 26)
4. Печатка міста Острога 1700 року. (рис. 27)
31. Старий портрет когось із князів Острозьких(?), олія, походить із Межиріча, в давньосховище потрапив у 1910 році. Розмір 1,5x1 аршина. (1 аршин = 71,12 см). Тобто розмір портрета приблизно 70 x 100 см.

Атрибутувати який саме портрет малося на увазі складно. Можна припустити що мається на увазі «Портрет невідомого в червоній шубі» (КН 1375), але тут не співпадає дата і частково розміри. Розміри, вірогідно, писалися досить довільно. В одному випадку, про що вже зазначалось вище, «личность в красной одежде, масляными красками» розміри – 80x90 см., в портреті «когось із Острозьких» – 70x100 см. Можна припустити що портрет могли перетягувати на новий підрамник і тому змінились пропорції полотна. З датою питання складніше!

Якщо проаналізувати інвентарі Межиріцького монастиря то можемо відмітити що, в Межиріцькому монастирі станом на 1862 рік знаходилось в трапезній 4 портрети, серед них, засновника монастиря князя Януша Острозького, портрети двох Пап Римських, і один генерала Францисканського ордену. В келії настоятеля було 6 портретів і ще два в коридорі. Два великих портрети Януша Острозького і його дружини знаходились в самому костелі. Тобто, разом в монастирі знаходилось 14 портретів⁵⁸. Із князів Острозьких (чоловіків) було лише два портрети Януша Острозького. Із літератури ми знаємо, що один портрет був забраний Степаном Голубевим до Києва ще у 1887 році.⁵⁹ Інший портрет написаний острозьким художником Василем Бжозовським у 1857 році⁶⁰ залишився в церкві і його замалювали монахи після передачі монастиря в православне підпорядкування. На ньому «по верху» була написана ікона св. кн. Федора Острозького⁶¹. (рис. 28)

Отож, залишається припустити що до давньосховища було передано «Портрет невідомого в червоній шубі», якого могли називали й одним із імовірних князів Острозьких].

Рис. 27. Печатка міста Острога.
Латунь, ліття. 1700 р.

Рис. 28. Портрет невідомого в червоній шубі (Богдан Сусло). Автор невідомий. Полотно, олія. Поч. XVII ст.

Рис. 29. Портрет єпископа Стефана Романовського. Автор невідомий. Полотно, олія. Поч. XIX ст.

42. Рукописний Ірмологіон із розвязькою церкви, де є запис прокляття «хто цю книгу вкраде, той буде три роки свиней пасти».

49. Рукописний Ірмолой з Лючинської церкви, переданий до давньосховища у 1911 році. Покрайні записи «Лукаш Заславський вчив ірмолой у 1747 році за пана бакалавра Сидора Коростовського, зятя каплана, котому за навчання письму дали золоті, котрий був на кондіції в місті Острозі. Перший рік при храмі Воскресенському, а другий при церкві Параскеви і там зараз оказался з ним трапилася. Тримав (вчив) школяра злодій, а він був зроду здоровий, високий, чорновусий. Вигнали його з міста броварники киями, як злодія, що обікрав жида в Острозі». В низу напис: «взято (його) до замку на Успіння Пресвятої Богородиці року 1745 в місті Острозі».

55. Старий годинник 1820 року, в великому дерев'яному корпусі, висотою в один сажень. Подарований священиком Червінським із с. Головель в 1911 році. [Сажень дорівнював 2,16 метри].

57. Рукописні, не видані замітки ігумена Почаївської лаври Антонія (1854–1874–1876 роки). Передав Тучемський в 1911 році.

58. Портрет олійний єпископа Житомиро-Волинського Стефана, який проживав в Острозі з 1813 по 1821-й роки, до часу, коли згорів Преображенський монастир і епархіальне управління було переведено в Анопіль, в будинок спеціально купленій під епархіальне управління князем Яблоновським. Портрет подавала дружина священика с. Чолгузова Степаница Іванівна Капустинська, уроджена Сольська. Її батько Іван Йосипович Сольський вчився в Анополі і був рукоположений єпископом Стефаном Острозьким (Романовським). (рис. 29)

64. Невеликий портрет кн. В.–К. Острозького (в описі К.І.О.), виготовлений «знатоком древностей»

бароном Миколою Аполлоновичем Тіпольтом. [В поясненні до портрета сказано, що він являє собою «снимок» з медалі, що знаходиться в Ермітажі. Подарував «портрет» братству В. В. Шульгін в 1912 році. Мабуть, цей портрет все ж таки гіпсова копія з аверсу ермітажної медалі В.–К. Острозького. В поясненнях автором записів вказано, що на зворотній стороні медалі є зображення герба князя, але в братському давньосховищі оригіналу медалі немає].

65. Портрет князя К.І. Острозького, літографія із польського видання. Подарував В. В. Шульгін.

66. Металева позолочена медаль В.–К. Острозького [в записах К.І.О.], копія із ермітажної медалі. Подарована Тіпольтом в 1913 році. [Тобто, якісна металева копія в музеї була і її, мабуть, вкрали польські солдати, які пограбували музей у 1920 році].

67. Скульптурне зображення В. К. Острозького, за основу взяте зображення із Ермітажної медалі. Подарована Тіпольтом в 1913 році.

68. Рельєфний портрет Юрія Львовича короля Галицько-Волинського, портрет виготовлено із рисунка печатки короля Юрія. Подарована Тіпольтом в 1913 році.

69. Рельєфний портрет Івана III короля польського, виготовлено із металевої плакетки. Подарована Тіпольтом в 1913 році.

70. Рельєфний портрет Івана III короля польського, виготовлено із кістяної плакетки. Подарована Тіпольтом в 1913 році.

71. Рельєфний портрет Августа II короля польського, виготовлено із мідної плакетки. Подарована Тіпольтом в 1913 році.

72–73 Такі ж рельєфні портрети королів Сигізмунда та Владислава. Подаровано Тіпольтом.

74. Гравійовані портрети, серед яких і портрет Костянтина Острозького? Подаровано Тіпольтом.
75. Мортира часів князів Острозьких, куплена чехом Миколою Федоровичем Рейхом в Заславі, на чавунно-ливарному заводі, і подарована до давньосховища в 1914 році.
76. Гармата часів князів Острозьких, куплена М. Ф. Рейхом в Острозі на «толкучке» в 1914 р.

Крім зазначених вище живописних і декоративно-ужиткових творів із «старих фондів» довоєнного часу походять і інші картини, які традиційно вважаються привезеними із Новомалинського замку. Із переліку давньосховища, який писався до 1920 року стає зрозуміло, що ці речі могли потрапити до музею лише з 1939 року, після підпорядкування Острога Радянському союзу. Але є вірогідність того, що ці предмети збирались і з інших маєтків поблизу Острога.

Картини «Видіння святого Іероніма» австрійського художника Йоганна Ліssa (КН 1363), «ЛОТ з доночками» (КН 1377), «Сусанна і старці» (КН 1378), «Едуард четвертий прощається з дітьми» (КН 1379) вважається що були привезені з Новомалина, але підтвердження цієї інформації в документах немає. Можливо картини потрапили в музей числі тих 10 «ікон» на полотні які Й. Новицький продав в музей у 1940 році. До числа цих картин можливо віднести й «Ніч над Середземним морем» авт. Гестапій Бат (КН 1372), та диптих французького художника-барбіонця Сабрі «Коні на паші» (КН 6619), та «Коні перед бурею» (КН 6618)

Погруддя Лікурга (мармур) (КН 1370) – можливо, походить із Новомалина, атрибутується Карлу Альбачіні? і лише тому що на тильній стороні погруддя витесано велику літеру «А» та маленьку «т». На противагу погруддя Лікурга, скульптура «Мінерва» що походить з Новомалина підписана «Альбачіні».

Ікона «Благовіщення» венеціанської школи XV ст. (КН 1364) походить із старих фондів, але звідки потрапила в музей невідомо.

Із проведеного дослідження стає зрозумілим, що до формування збірки острозького музею самим активним чином долучилися «Братство ім. кн. Острозьких», та «Кирило-Мефодієвське братство». Художники, які зробили і свій внесок до комплектування фондів, були Яків Сваричевський, Лев Пігулевський, Флор Гудов, А. Тучемський, Владислав Жолтовський, Василь Авер'янов. Найактивніше поповнювали фонди давньосховища батько та син Тучемські, барон Тіпольт, ну і звичайно найбільше доклав зусиль багатолітній директор музею Йосип Владиславович Новицький.

Потрібно відмітити що і до наших днів експонати які розміщенні в експозиціях музеїв Державного історико-культурного заповідника м. Острога, в основному, є предметами зібрані вже названими ентузіастами, ще до Другої світової війни. Без їхньої кропіткої, а в деяких випадках і небезпечної, праці по збиранню і збереженню цих унікальних речей, ми точно не змогли б досягти того рівня і статусу який має музей на сьогодні.

Джерела та література:

1. Луц В. Опис Троїцького монастиря у Межирічі Острозькому 1862 року // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині: матеріали VIII міжнар. наук. конф. Луцьк, 13–14 груд. 2001 р.: наук. зб.–Луцьк: Надстір'я, 2001.– Вип. 8.– С. 122–134.
2. Булига О. Городоцький музей Федора Штейнгеля як плід колективної праці /Наукові записки РОКМ. Вип. VI.– Рівне. 2010.– С. 9.
3. Чаша була передана в острозький костел із Межиріцького пофранцисканського монастиря. «Серебренная чаша снаружи и внутри вызолоченная с 3-мя серебряными ризами, на постументе имя Иисуса Христа; Богородицы и герб основателя храма. [Держархів Рівненської області, Ф. 654, оп. 1, спр. 50, арк. 1–14. Рукопис. Оригінал.] Ні сама чаша, ні фото з неї до нашого часу не збереглась.
4. КН 26984 [Опис давньосховища Братства імені кн. Острозьких].
5. Ще наприкінці XIX ст. в Дерманському монастирі зберігалася медаль 1516 р. із зображенням К. I. Острозького, вмонтована в дерев'яний хрест (Бендюк М. Предмети декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва, що пов'язані з особою князя К. I. Острозького// Наукові записки. Історичні науки.
6. наук. праць. Вип. 18. – Острог, 2011. – С. 125–140; Луц В. З листування Ореста Фотинського / В. Луц // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть: Питання дослідження, збереження та реставрації: наук. зб.: матеріали VI Міжнародної наукової конференції по волинському іконопису.–Луцьк: Надстір'я, 1999.– С. 8–12.)
7. Баладиженко К. Иллюстрированная история Галичины в кратких очерках-характеристиках.–Петербург, 1915.– С. 103.
8. Бендюк М. Портрети князя Костянтина Івановича Острозького: спроба атрибуції // Острозька давніна. Наук. зб.– Остріг: Вид-во НУ «Острозька академія», 2014.– Вип. 3.– ст. 21–35.
9. Фонди ОДІКЗ КН 3831
10. ОДІКЗ КН – 3832
11. Доповідна записка Й. В. Новицького у відділ міського господарства при Острозькому ревкомі 12. VII. 1920 р. // Фонди ОДІКЗ. КН.– 2372
12. Заява Й. В. Новицького в Острозький ревком від 6. VII. 1920 р. // Фонди ОДІКЗ. КН.– 3835

13. Подяка «Комітету з охорони пам'яток» Новомалинському ревкому за передані в музей старовинні речі. // Фонди ОДКЗ КН.– 3641. Мабуть, ці гармати були в числі тих п'яти гармат, що були передані до Рівненського музею за наказом облвиконкому від 23.11.1940 р. Тоді ж до Рівненського музею забрали й документи написані на пергаменті, статую Афіни та інші експонати які походять із Новомалинського замку із колекції Довгел. Експонати були забрані із Острозького музею насильно і без погодження з працівниками музею. З цього приводу є доповідна записка Й. Новицького адресована до Києва в Національний комісаріат освіти, відділ музейів // ОДКЗ КН – 24720
14. В Книзі надходжень вказано що скульптурна композиція «Мудрість перемагає смерть» авт. Тругарта походить із маєтку села Плужне і потрапила в музей спотворена селянами під час пограбування палацу. Французький скульптор Георг Тругард (Georges Trugard) (1848–1904) народився в Руані, 28 вересня, 1848 року. У 1883 р. працював над оформленням фасаду готелю Judic в Парижі. Пам'ятник на могилі скульптора увінчаний бронзовим бюстом роботи скульптора Ардігнаса (Ardignac).
15. Манько М. Дев'ятсотлітній Острог.– Острог, 2000.– 35 с.
16. Манько М. Духовна скарбниця краю // Життя і слово.– Острог.– 1995.– 17 травня. С. 4.
17. Завадська О. Напрямки краєзнавчої діяльності на Острожчині в 1918–1939 рр. // Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в м. Острозі і на Волині. Наук. зб. Вип. 1.– Острог. 2006.
18. Бондарчук Я. Новицький Й. В. // Матеріали VII – IX наук.-краєзн. конф. «Остріг на порозі 900-річчя» 1996–1998 роки. -Остріг, 2000. – С. 23–30
19. Трунний портрет Вільгельма Яна Ротаріуша. Невідомий місцевий майстер поч. XVIII ст. КН 1376 Мідна бляха, олія 52x46. Портрет знятий з його труни. Напис: «Wilhelm Jan Herbu Gryf Rotharyusrz Polkownik i Podkomony Wendenski». Портрет писався для похоронного обряду Яна Вільгельма Ротаріуша, полковника венденського, учасника битви під Віднем 1683 року. На початку XVIII ст. він служив управителем маєтку Теофілії Любомирської на Острожчині. 22 червня 1708 р. склав інвентар «Осідlostі частини м. Острога», яка належала Т. Любомирській (опублікований Й. Новицьким). Osadlosz miasta Ostroga a.d. 1708. Wydal Josef Nowicki, «Rocznik Wołynski» t. VII Rowne, 1938 р. S. 181–226). Помер у 1708 р. Портрет написаний на мідній шестикутній дощі, поля якої прикрашенні викарбуваним рослинним орнаментом, а середню частину займає поясне зображення Яна Вільгельма в латах та червоному плаці. Виразні риси обличчя передані з максимальною схожістю, без ідеалізації. В композицію портрета включені атрибути, які підкреслюють шляхетське походження Ротаріуша: Знамена, списи, алебарди, гармати, ядра, шаблі і гербовий картуш із зображенням грифа.
20. Fitzke J. Muzeum ks. Ostrogskich Pol. Tow. Krajoznawczego w Ostrogy i uwagi na temat polityki muzealnej na Wołyńiu // Ziemia Wołyńska.– 1933.– № 4.– S. 56.
21. Бондарчук Я. Збірка іконопису Острозького історико-культурного заповідника // Історія музейної та пам'ятко-охоронної справи в Острозі і на Волині. Державний історико-культурний заповідник м. Острога. Наук. зб. Вип. 1. - Острог, 2006. - С. 51–67.
22. Бондарчук Я. Збірка іконопису Острозького історико-культурного заповідника // Історія музейної та пам'ятко-охоронної справи в Острозі і на Волині. Державний історико-культурний заповідник м. Острога. Наук. зб. Вип. 1. - Острог, 2006. - С. 51–67.
23. Фонди ОДКЗ, КН – 4751.
24. Братство засновується на базі монастиря капуцинів, нині НУ «Острозька академія»
25. Припускають, що саме цей портрет Василя-Костянтина Острозького (108,5x56,5; овал, дерево, олія) нині знаходиться в збірці Житомирського краєзнавчого музею. Якщо це так, тоді він також не був оригіналом, оскільки датується кінцем XVII ст. і може бути лише копією [Белікова Г. Портрет К. К. Острозького // Український портрет XVI–XVIII століть / Упор. Г. Белікова, Л. Членова – К., 2006. – № 96.– С. 137]. Є також інформація, що портрет князя з колекції Сосновських наприкінці XIX ст. був переданий до Братської жіночої школи в Острозі. У 1883 р. копію (85x64) з новомалинського портрета на замовлення проф. КДА П. О. Терновського виконав художник Я. Ф. Сваричевський, у 1884 р. вона була передана до Церковно-археологічного музею при КДА (ЦДІ-АУК. Ф.1396, спр. 19, арк. 65, спр. 30, арк. 24) і нині зберігається в Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику (П-151).
26. Китицын П. А. К портрету князя Константина Острожского //Киевская старина. 1883.– Т.VII.– С. 227–228
27. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T.V: Województwo Wołyńskie. - Wrocław, 1994.
28. Грушевський М. Ілюстрована Історія України.– К., 1913.
29. Станіслав Малаховський (24 серпня 1736, – 29 грудень 1809) – польський політичний діяч. Представник дворянського роду Малаховських герба «Наленч». Другий син канцлера великого коронного, графа Яна Малаховського (1698–1762), і Ізабелли Хуміецької. Був маршалом коронного трибуналу і за справедливість отримав найменування Арістіда польського; в 1788 році одноголосно був обраний маршалом сейму і прийняв гарячу участь в складанні конституції 3 травня. (На однайменній картині Яна Матейка зображений в центрі, з текстом конституції в руці). Бажаючи сприяти визнанню рівноправності нижчих класів, він в 1791 р. записався в число варшавських міщан і, вступивши в угоду зі своїми селянами, дав їм особисту свободу. Обдурений в своїх надіях, він склав свої посади і переїхав в свою маєтку на Волині та Галичині. Проживав в Острозі та с. Хорові. Побудував в Острозькому маєтку дві церкви в селах Хорів та Розваж. Дерев'яну церкву в Розважі прихожани розібрали та спалили в 2010 р., а в Хорові напис про фундатора на мурованій стіні храму заштукатурili. У грудні 1806 р. був викликаний Наполеоном до

- Варшави, де 14 січня 1807 р. призначений головою Правлячого Ради (тимчасового уряду Варшавського герцогства). У жовтні 1807 р. король Фрідріх Август I призначив Станіслава Малаховського – головою Ради Міністрів герцогства Варшавського. Після утворення Великого герцогства Варшавського був головою сенату. Був двічі одружений. Його першою дружиною стала Урсула Гуттен-Чапська, дочка старости кишинського Томаша Гуттен-Чапського (1711–1784), вдруге одружився з її рідною сестрою Констанцією Гуттен-Чапською. Від обох шлюбів дітей не мав. 1753 р. на підставі Кульбушівської трансакції Остріг перейшов у власність родини Малаховських. До цього він належав Яблоновським, пізніше – генералу Танецеву, аж поки не перейшов до удільного відомства. Імовірно, що портрет Станіслава Малаховського який знаходиться в колекції ОДІКЗ походить із Новомалина.
30. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T.V: Województwo Wołyńskie. - Wrocław, 1994.
31. Бендюк М. Графіня Антоніна Блудова та Остріг–Остріг: Вид-во НУ «Острозька академія», 2013.– 162 с.
32. Цей портрет реставрувався В. Лучинським у 1931 р., про що вказується в книзі надходжень. Портрет був прорваний по горизонталі, як раз на рівні очей Василя – Костянтина Острозького. Складається враження, що полотно було розрубане навмисно і, можливо, шаблею. Вірогідно, це сталося під час пограбування і дебошу, який вчинили в замку польські вояки. Під час реставрації В. Лучинський не став знімати полотно із підрамника, а просто наклеїв латку на шов який розійшовся на живописному полотні, тому обличчя князя виявилося видовженим (обличчя Василя–Костянтина стало довше майже на сантиметр).
33. Лист І. Сваричевського до Адама Мелешка-Мелишевича від 29 травня 1879 року з Острога // Інститут рукопису НБ ім. Вернадського. Ф. 99 (житомирська учнівська корпорація.) Спр. 244.
34. За надану інформацію дякую Ігорю Тесленку.
35. Стельмащук Г. Вбраниня заможних волинян XIV – XVI ст. // Минуле і сучасне Волині й Полісся: народне мистецтво і духовність. Вип. 15. – Луцьк, 2005.– С. 120–123.; Стельмащук Г. Одяг // Історія української культури в 5-ти т. Т. 2.– К.: Наукова думка, 2004.– С. 123–141.; Ніколаєва Т. Історія українського костюма.– К.: Либідь, 1996.– 176 с.; Хорунжа Г. Портрети князівського роду Острозьких, як джерело вивчення українського строю друг. пол. XVI – перш. пол. XVII // Драганівські читання VIII. - Дрогобич, 2013. - С. 78–100.
36. Вихованець Т. Параскево-П'ятницька церква в Острозі // Кобудь, Костянтинів, Старокостянтинів: історія, археологія, культура, архітектура. Наук. зб. «Велика Волинь», т. 34. - Старокостянтинів, 2006.
37. Бендюк М. Графіня Антоніна Блудова та Остріг / М. Бендюк, – Остріг: Вид-во НУ «Острозька академія», 2013.– 162 с.
38. ОДІКЗ НДФ 5851
39. Бондарчук Я. Сім'я Жолтовських // Острозькі просвітники XVI–XX ст. - Острог, 2000. – С. 285–290.
40. ОДІКЗ НДФ 5851
41. Острожское св. Кирило-Мефодиевское православное церковное братство. Очерк его возникновения и деятельности. Материалы к истории Братства. 1864–1910 г.г. / Сост. Н. П. Быков. - С.-Петербург, 1910. (ст. 243) (кн. 7237) с.230
42. Бондарчук Я. Острозький художник Василь Константинович Авер'янов // Острозький краєзнавчий збірник. Вип. 7. - Острог, 2014. - С. 40–44.
43. ОДІКЗ НДФ 5851
44. Микола Аполлонович Тіпольт (1864–1948) – барон, генеалог, геральдист, помічник завідувача Власними Його Імператорської Величності бібліотеками 1903–1905. Генерал-майор флоту. Жив в еміграції, помер в Парагваї.
45. Купчинська Л. Творчість Теофіла Копистинського у контексті розвитку образотворчого мистецтва західноукраїнських земель другої половини XIX – початку XX століть. - Львів – Філадельфія, 2009.
46. Китицын П. А. К портрету князя Костянтина Острожского // Киевская старина. - 1883. – Т. VII. – С. 227–228.
47. Купчинська Л. Творчість Теофіла Копистинського у контексті розвитку образотворчого мистецтва західноукраїнських земель другої половини XIX – початку XX століть.– Львів – Філадельфія, 2009.– С. 116
48. Купчинська Л. Творчість Теофіла Копистинського у контексті розвитку образотворчого мистецтва західноукраїнських земель другої половини XIX – початку XX століть.– Львів – Філадельфія, 2009.– С. 83
49. Бендюк М. Теофіл Копистинський – маляр портретів князів Острозьких // Острозький краєзнавчий збірник. Вип. 7. - Острог, 2014. - С. 33–36.
50. Український портрет XVI – XVIII ст. Каталог-альбом. Вид. 2. - К., 2006. - С. 121.
51. Кардашевич Станіслав (Kardaszewicz Stanisław) (8.05.1826, м. Білгородка – † 6.10.1887, м. Острог) Дослідник історії м. Острога. Походив із волинської шляхти. У 1844 р. вступив на службу в повітовий суд в Острозі секретарем. Переїхав на цій посаді до 1869 р. Був секретарем останнього маршалка Острозького повіту Ксаверія Йотки.
52. Бендюк М. Історія та легенди давнього Острога. Острог, 2012.– 196 с.; Бендюк М. Коментарі до острозьких легенд: Острозький краєзн. зб.– Острог, 2010.– Вип. 4.– С. 253. (В коментарях вказується на можливе походження «Портрету невідомого в червоній шубі» з Межиріча, і вказується, що портретованим міг бути Богдан Сусло – слуга князя Острозького).
53. Бендюк М. Портрет невідомої в костюмі Клеопатри (Моджеєвська Гелена) // Острозький краєзнавчий збірник. Вип. 5. - Острог, 2012. - С. 363–365.
54. Бендюк М. Томаш – Оскар Сосновський (1812–1886). (буллет). - Острог, 2012. - 20 с.
55. У колекції поміща з м. Гощі А. Д. Злотницького ще в кінці XIX ст. зберігалися два крісла князів Острозьких. Також до нього потрапила «челюсть из склепа кн. Острожских», «остатки одежды из гробницы кн. Острожских», «два куска белого мрамора из гробницы Острожских». Всі ці речі поміщик передав

- потім до новоствореного Волинського єпархіального музею у 1893 році.
56. В Острозі зберігалося два латунних п'ятисвічника виконаних гданським майстром Лукою Фріделянтом, на замовлення князя Василя-Костянтина Острозького у 1575 році. Вони майже однакові, на сьогодні один із них зберігається в Острозькому державному історико-культурному заповіднику, інший в Дубнівському державному історико-культурному заповіднику. Де саме відлито підвічники в Україні чи за кордоном нині важко встановити, але яскраво виражений струмінь народного, українського мистецтва може свідчити про виконання робіт саме на території князівства Острозького. За формою підвічники нагадують розлоге дерево, яке міцно стоїть на трьох левах. В традиціях князів Острозьких використання левів як основи прослідковується і в інших творах монументального та декоративно-ужиткового мистецтва. Надгробок (1579 р.) Костянтина Івановича Острозького в Успенській церкві Києво-Печерської лаври (автор Чешек?), надгробок (1620 р.) Януша Острозького в Тарнові (автор Я. Пфістер), а також великий напрестольний хрест початку XVII ст. із колекції Острозького музею опираються на трьох левів. П'ятисвічники походять із Миколаївської церкви міста Дубна. Певний період підвічники перевивали у А. В. Прахова в Москві і завдяки зусиллям інтелігенції Волині п'ятисвічники вдалося повернути.
- Під час того як підвічники знаходились в Прахова, художник Михайло Врубель написав портрет дівчини на тлі з княжим підвічником. В 1911 році один із п'ятисвічників повернули до Дубна.
57. Бендюк М. Іконографія образу Святого Преподобного князя Федора Острозького // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Наук. зб. / Матеріали XIX Міжнародної наукової конференції.–Луцьк, 2012. Вип. 19.– С. 132–138.
58. Луц В. Опис Троїцького монастиря у Межирічі Острозькому 1862 року // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині: матеріали VIII міжнар. наук. конф. Луцьк, 13–14 груд. 2001 р.: наук. зб.–Луцьк: Надстир'я, 2001.– Вип. 8.– С. 122–134.
59. Голубев С. Археологические заметки о памятниках древности, находящихся в некоторых местностях Волынской епархии // Труды КДА – 1876. Кн. 3. С. 615–631; кн. 4.– С. 224.
60. Юрченко С. Реставрация францисканского монастыря у Межирічі Острозькому після пожежі 1854 року // Острозький краєзнавчий збірник. Вип. 6.– Острог, 2013. - С. 370.
61. Луц В. Опис Троїцького монастиря у Межирічі Острозькому 1862 року // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині: матеріали VIII міжнар. наук. конф. Луцьк, 13–14 груд. 2001 р.: наук. зб.–Луцьк: Надстир'я, 2001.– Вип. 8.– С. 122–134.